

ІСТОРІЯ ФІЛОСОФІЇ

УДК [111.1:122.2]:316

DOI <https://doi.org/10.30970/2078-6999-2019-23-7>

ВПЛИВ ДЕСТРУКТИВНОЇ МЕТОДОЛОГІЇ М. ГАЙДЕГГЕРА НА ФОРМУВАННЯ ПРОЦЕДУР СМІСЛОКОНСТИТУЮВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Лідія Сафонік

*Львівський національний університет імені Івана Франка**вул. Університетська, 1, 79000, м. Львів, Україна**e-mail: lidiyasafonik@gmail.com*

У статті розглядається вплив деструктивної методології М. Гайдеггера на переорієнтацію філософського дискурсу ХХ століття, зокрема стосовно формування процедур смислоконституювальної діяльності людини. Наголошується, що М. Гайдеггера бентежило засилля традиційно-метафізичного підходу до вирішення філософських проблем, оскільки тоталізуюча функція, нав'язувана мисленню та буттю, створювала ситуацію неспроможності самочинного конституювання буттєвих смислів і творення власних життєвих сенсів, мислитель прагне переорієнтувати тогочасний філософський дискурс. Методологічний підхід, що поєднує парменідівське уявлення про суще як єдине та гераклітівську концепцію становлення, М. Гайдеггер використовує заради утвердження ідеї відкритості, неутаємності буття. Концептуально-методологічна позиція М. Гайдеггера сприяє пошукові нових стратегій, тлумачень та інтерпретацій знання, розуміння і самого буття.

Ключові слова: людина, методологія, деструкція, смислоконституювання, смисл, сенс.

Постановка проблеми. Людина класичної доби вибудовувала вертикальну модель сенсоутворення, яка не отримує достатньої підтримки в некласичну добу, оскільки тоталізуючі вербально-метафізичні практики відвертають людину від пошуку автентичності людського життя щодо «правдивості» самого буття. Зверненість думки М. Гайдеггера до ідеї відкритості, неутаємності буття уможливило зростання горизонтальних акцій смислопошуку людини в бутті та сенсу в житті. Критична функція людського мислення допомагає людині побачити спектр можливих аргументацій і додаткових рішень у розв'язанні неординарних завдань.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. У період розвитку традиційної метафізики мислителі віддавали перевагу сущому, яке ототожнювали з буттям, отже, традиційна людина не мала потреби задіювати смислоконституювальну діяльність, оскільки стихійно вірила в те, що життя має сенс, опираючись на загальноприйнятну світоглядну позицію.

Гайдеггерівська деструктивна методологія, незважаючи на негативну конотацію терміна «деструкція», зробила значний внесок у переорієнтацію філософського дискурсу ХХ століття, уможлививши витворення горизонтальної моделі сенсо-розуміння. Вагомість смислоконституювальної діяльності полягає в тому, що вона є підґрунтям конституювання притомних зразків осенсовування життя.

Мета статті полягає в акцентуванні уваги на значній методологічній ролі деструктивної методології М. Гайдеггера у формуванні процедур смислоконституювальної діяльності людини.

Виклад основного матеріалу. Засилля традиційно-метафізичного підходу до вирішення філософських проблем бентежило М. Гайдеггера, оскільки вербально-метафізична тоталізуюча функція, нав'язувана мисленню та буттю, створювала ситуацію неспроможності смислоконституювальної діяльності, тобто самочинного конституювання буттєвих

смислів і творення власних життєвих сенсів. Заради вивільнення мислення із-під гніту тотожності мислитель задіює деструкційну методологію, пропонуючи мисленевий хід, основою якого є парменідівське уявлення про суще як єдине в його поєднанні з гераклітівською концепцією становлення. У результаті М. Гайдеггер критично оцінює здобутки сучасної науки, яка прагне уречевлення й об'єктивації сущого і не спроможна зрозуміти динамічну природу *ось-буття*. Уречевлення й об'єктивація сущого приводять до ситуації нав'язування життєвих сенсів і смислів. Методологічний підхід, що поєднує парменідівське уявлення про суще як єдине та гераклітівську концепцію становлення, М. Гайдеггер використовує заради утвердження ідеї відкритості, неугаємності буття, що уможливило формування смислоконституювальної діяльності.

М. Гайдеггер відмежовується від аристотелівсько-томістської традиції, дискурсу аналітичної та традиціоналістської філософії заради уникнення тоталізуючої функції людського мислення. Мислитель відмовився мислити буття в горизонті присутності, вказуючи в "Sein und Zeit" на темпоралізацію як трансцендентальний горизонт питання буття, який потрібно звільнити від традиційного метафізичного панування присутнього чи теперішнього [8, с. 32]. Гайдеггерівська деструкція метафізики присутності відбувається шляхом «<...> переосмислення авторитету присутності чи її простої симетричної протилежності – відсутності чи нехватки, так, що запитують про ту межу, яка носіїв певної мови і системи мислення завжди змушувала і все ще змушує конституювати смисл буття загалом як присутність чи відсутність у категоріях сущого чи сутності (ousia)» [8, с. 32].

Однак М. Гайдеггер, розуміючи місце метафізики в системі людського знання, мав на меті не її доконечне переборення, а лише окреслення її меж. Саме тому зрозумілим є те, чому Ж. Гронден підкреслює, що в перших чотирьох параграфах праці «Буття і час» спочатку М. Гайдеггер є послідовником аристотелівсько-томістської традиції (§ 1), а вже в питанні прояснення значення нашого розуміння говорить як аналітичний філософ (§ 2), у питанні в'яснення апріорних умов можливості регіональних онтологій постає як філософ-традиціоналіст (§ 3), аналізуючи *ось-буття*, постає в іпостасі філософа-екзистенціаліста [6, с. 14]. Імовірно, зміна методологічних позицій М. Гайдеггера залежить від предмета аналізу, коли мислитель говорить про світ загалом, то стоїть на позиціях аристотелівсько-томістської метафізичної традиції, однак судження про *ось-буття* виводить його поза межі традиціоналістського дискурсу та філософії екзистенціалізму в напрямі феноменології та герменевтики.

Водночас М. Гайдеггер принципово не дає конкретної відповіді на запитання, як виникає найперший досвід в ідеального сущого, яке може бути мірилом, зразком життєвих сенсів чи буттєвих смислів, щоб методологічно не уподібнюватися метафізичній традиції та філософії трансценденталізму, оскільки прагне відмежуватися від метафізичного дискурсу домінування. Однак М. Гайдеггер методологічно явно показав, що заради уникнення загрози уречевлення й об'єктивації сущого, зваби витворення штучної моделі сенсо-розуміння належить звертатися по допомогу не до конкретного сущого, а до буття, бо небезпека «тримання» за конкретне суще в тому, що воно уможливило вислизання чи втрату сенсу життя.

Свідоме протиставлення фундаментальної онтології та метафізики зумовило нове зрушення у предметній саморефлексії філософії. Розмежування М. Гайдеггером метафізики й онтології є методологічно важливим для формування процедур смислоконституювальної діяльності людини, що уможливило переосмислення сенсу життя в некласичних філософських підходах, оскільки деконструкція метафізики сприяє вивільненню онтологічних смислів *ось-буття* з-під метафізичного дискурсу домінування. А. Богачов підтримує ідею М. Гайдеггера про відмінність фундаментальної та регіональної онтології та зазначає, що «фундаментальна онтологія передує всім регіональним онтологіям і обґрунтовує їх, бо увиразнює сенс буття взагалі, тоді як регіональні увиразнюють буття окремого роду сущого». Саме тому фундаментальна онтологія мусить починати з *ось-буття*, а не з різновиду сущого, бо тільки через *ось-буття*, досліджене екзистенціально-феноменологічно, відкривається смисл буття загалом і сенс життя кожної людини зокрема. Мислитель зауважує, що М. Гайдеггер онтологію «<...> ґрунтує на тому, що сенс буття можна збагнути тоді, коли вдасться ухилитися від звичного для старої онтології уречевлення, об'єктивації

буття» [1, с. 205].

Фундаментальна онтологія окреслює шлях переборення метафізичного розуміння сенсу життя, який полягає в чіткій артикуляції вагомості буттєвого простору, що становить життєву потенційність людини. М. Гайдеггер зазначає, що буттєве питання «темне і не спрямоване», проте ми завжди «рухаємося» у певній буттєвій зрозумілості. А. Баумейстер правильно наголошує, що із самої траєкторії цього руху виникає запитання про «сене буття» (термін А. Баумейстера) і «тенденції» до його осягнення [2, с. 153]. У процесі осягнення «сенсу буття» (термін А. Баумейстера) загалом ми стикаємося з низкою протиставлень: «З одного боку, забування, темнота, відсутність орієнтирів, з іншого – тривіальність, позірна зрозумілість та вдавана очевидність» [2, с. 152].

Зазначимо, що у своїх наукових розвідках А. Богачов і А. Баумейстер використовують один концепт «сене буття». А. Богачов подекуди використовує концепт «сене буття», а подекуди «смісл буття», хоча один із цих концептів («сене буття») дещо суперечить нашій науковій позиції, оскільки сенси закорінені в чуттєвість людини, а смисли є рефлексивними, які потребують вербального обумовлення, тому правильніше використовувати концепти «сене життя» і «смісл буття». Якщо ж сприймати слово «смісл» як русизм, то зрозумілою є позиція мислителів.

М. Гайдеггер розуміє складність пошуку смислу буття та зазначає: «Ми не знаємо навіть горизонту, у межах якого маємо схопити та зафіксувати цей смісл буття» [8, с. 5]. Проблискування відбувається завдяки запитуванню людиною того, що є смислом буття, «бо ми вже в досвіді запитування імпліцитно зробили свій вибір», отже, саме запитування є дуже важливим, оскільки воно вже саме собою конститує буття. Людина своїм запитуванням проясняє для самої себе суще, тобто те, що об'єктивує сенсо-розуміння, «прикріплює» його до життя. Людина є винятковим суцям, оскільки єдина з-поміж суцього спроможна набути досвід запитування та вибору суцього, яке «ми термінологічно схоплюємо як ось-буття» (Dasein) [8, с. 7]. Запитування є сферою свободи та відповідальності людини, що сприяє трансформації запитування про те, «що є смислом буття загалом», до пошуку відповіді на запитання «що є сенсом життя людини».

А. Баумейстер слушно виокремлює важливість онтологічного запитування, що є індикатором і дороговказом для вибору правильного напрямку дослідження й вибору *взірцевого суцього* (курсив наш – Л. С.), у якому буття може розімкнутися, розкритися (як відповідь на запитування) [2, с. 153]. Завдяки питанням щодо смислу буття у структурі самого суб'єкта відбуваються докорінні зміни, оскільки він змушений взяти на себе відповідальність за генерацію буттєвих смислів, життєвих сенсів і проєктів на іншому концептуальному рівні. Питання зміни природи суб'єкта й концептуалізації сенсо-розуміння в неklasичних підходах стало можливе завдяки деконструкції класичної метафізики, що уможливило інакший погляд на класичного суб'єкта.

Незважаючи на певну заплутаність позиції М. Гайдеггера, методологічно важливою для нас є його думка, що смісл буття «вчитується» завдяки досвіду вибору суцього, і людина не має іншого шляху, як звертати свій погляд на буття, і сам факт зверненості людини до буття уможлиблює пошук сенсу життя; отже, запитування буття, звернення до буття уможлиблює сенсо-розуміння. Роздуми М. Гайдеггера можна розуміти так, що людина вслухається в голос буття так, що запитує, шукає відповіді, отже, формує думку у строгому розумінні цього слова, яку належить відрізнити від гадки, заснованої на емпіричному досвіді. Знайшовши відповідь, людина розгортає те, що імпліцитно присутнє в бутті, тобто демонструє своє розуміння смислу буття.

У підсумку зазначимо, що, незважаючи на спроби виходу поза межі метафізичного мислення, М. Гайдеггер певною мірою залишається в межах метафізичної мисленнєвої моделі, що не є дивним, оскільки мислитель уважав, що здатність мислити метафізично є природною схильністю людського розуму. Аналізуючи філософський доробок М. Гайдеггера, можна дійти висновку, що людина не завжди спроможна абсолютно самостійно конституювати буттєві смисли та життєві сенси, оскільки метафізичні сутності у вигляді владних смислів завжди будуть деяким чином регламентувати її життя.

З урахуванням складності філософських питань не дивно, що «мислення М. Гайдеггера постійно перебуває ніби у стані народження, змінює початки й напрямки руху. Воно

подібне до річки, що повертає своє русло в різні боки або (якщо застосувати вищенаведені Гайдегерові приклади) схоже на гірські або лісові стежки, які кружляють, повертаються назад і знову спрямовують свій біг у невідомому напрямі» [2, с. 106–107].

Загалом, деструктивна методологія М. Гайдегера зробила значний внесок у справу формування процедур смислоконституювальної діяльності, спровокувавши переорієнтацію філософського дискурсу ХХ століття. Знаково, що М. Гайдеггер зосередив свою увагу на найбільш для нього болісних питаннях – забуття людиною буття, що покликало за собою чимало запитів сьогодення. Звісно, існує певна відмінність між раннім і пізнім М. Гайдеггером, саме тому А. Богачов наголошує: «<...> Для раннього Гайдегера сфера себе-показу буття, смислу буття – це досвід самотлумачення, буденний і феноменологічний, натомість для пізнього М. Гайдегера і Г. Гадамера – це сфера іншого герменевтично-гносеологічного досвіду – небуденного слова, істини буття» [1, с. 206].

Висновки. Заслуга М. Гайдегера полягає в тому, що він уперше закликає «деконструювати» філософські тексти, щоб відшукати та відкрити нові буттєві смисли та життєві орієнтири. Водночас онтологічне відкриття не є гарантією соціальних зрушень і значущих соціальних зв'язків, які потребують «<...> належного розуміння, яке забезпечує послідовну увагу членів суспільства до діяльності у спільному напрямку» [7, с. 286]. А. Карась слушно зауважує, що трансформації в мисленні й самоусвідомленні людей є підґрунтям «нарощення позитивних змін у сучасному світі <...>» [7, с. 389].

Отже, ми не повинні забувати, що коли думка занурюється у світ онтологічних дискусій, то відлучається від простору соціального життя. Можливо саме тому М. Гайдеггер залишив поза дослідницькою увагою вплив соціально-економічних чинників на перебіг людського буття, проте філософські тексти М. Гайдегера методологічно сприяють розумінню проблеми смислу буття народу, нації, спільноти. Людина, яка відмовляється долучатися до дискурсу «спільного блага», потрапляє в ситуацію “*nichtdasein fähig*” – неспроможна бути людиною-громадянином, тим більше, якщо не спроможна влитися краплею у *Dasein* свого народу, не розділив його “*Das Schicksal*” (долю) [9]. Власне відповідальна соціальна дія сприяє налагодженню соціальних зв'язків та функцій, застерігаючи їх руйнацію.

М. Гайдеггер розумів, що для принципово нового опису буття людини вже недостатньо старого понятійного апарату, оскільки усвідомлював, що виклики модерного часу потребують витворення нових концептів. Мислитель саме тому вперше вводить до філософського обігу деякі термінологічні новації, зокрема: «темпоральна онтологія», *Dasein*, *Mansar*, *Sein zum Tode* (буття-до-смерті), та екзистенціали «турбота», «страх», «у-світі-буття» тощо, оскільки опис нової проблеми старими термінами змушуватиме нас повертатися до простору старих сенсів і смислів.

Окремо зазначимо, що Ж. Делез методологічно наслідує позицію М. Гайдегера. Делезеві праці «Логіка смислу» та «Відмінність і повторення» сприяють пошуку нових стратегій і тлумачень природи смислу. Ж. Деріда назвав праці Ж. Делеза одними з найкращих серед його творчого спадку [5, с. 376]. Ж. Делез часто використовує такі поняття, як «поверхня», «складка», «внутрішнє – зовнішнє», «лінія уткання» тощо. А. Бадью наголошує: «Праві ті, хто вважає Делеза паризьким модельєром, законотворцем філософської моди» [1, с. 183].

Якщо Ж. Делеза можна назвати паризьким модельєром, тоді М. Гайдегера можна назвати німецьким модельєром у царині філософії початку ХХ століття. Делезівська «Логіка смислу» змушує звернути увагу на речі, що, на думку М. Фуко, були знехтувані філософією протягом багатьох сторіч, а саме на подію (асимільовану в поняття, із якого ми марно намагалися його витягнути у формі факту, який верифікує речення, у формі актуального досвіду як модальності суб'єкта, у формі конкретності як емпіричного змісту історії); і на фантазм.

Деструктивна методологія уможливила затребуваність горизонтальних акцій осенсовування життя, закликаючи нас шукати буттєве опертя. Буттєве опертя людина може знайти у смислоконституюючих процедурах, які фігурують підставою осенсовування життя. Отже, аналізуючи питання сенсу життя в контексті неklasичних підходів, потребуємо інакшого понятійно-категоріального апарату, який передбачає концептуальне розмежування сенсу життя та смислу буття; сенсу життя і життєвих сенсів; смислу буття

та смислів буття; сенсо-відчуття й сенсо-розуміння; сенсу, смислів і значення.

Нові концепти уможливають інакші форми бачення, творення, соціальної взаємодії та діяльності.

Смислоконституювальна діяльність людини покладає в основу структури людського буття принцип толерантності, який уможливилоє свободу людини у просторі смислоконституювання. Смислоконституювальна діяльність людини загалом сприяє конституюванню притомних зразків сенсо-розуміння.

Список використаної літератури

1. Бадью А. Делез. Шум бытия. Пер. с фр. Д. Скопина. Москва : Фонд науч. исследований «Прагматика культуры» ; Логос-Альтера / Esse homo, 2004. 184.
2. Баумейстер А. Буття і благо : монографія. Вінниця, 2014. 418 с.
3. Богачов А. Досвід і сенс : монографія. Київ : Дух і літера, 2011. 336 с.
4. Делез Ж. Логика смысла. Пер. с фр. Фуко М. *Theatrum philosophical*. Пер. с фр. Москва ; Екатеринбург : Раритет ; Деловая книга, 1998. 480 с.
5. Деррида Ж. Поля философии Пер. с фр. Д. Кралечкина. Москва : Академический проект, 2012. 376 с.
6. Гронден Ж. Герменевтика фактичности как онтологическая деструкция и критика идеологии. К актуальности герменевтики Хайдеггера. Пер. с нем. И. Инишева. *Исследования по феноменологии и философской герменевтике*. Минск, 2001. С. 45–54.
7. Карась А. Філософія громадянського суспільства в класичних теоріях і некласичних інтерпретаціях : монографія. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2003. 520 с.
8. Хайдеггер М. Время и бытия : статьи и выступления Пер. с нем. В. Бибикина. Москва : Республика, 1993. 447 с.
9. Сафонік Л. Буттєвість сенсу людського життя : монографія. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 350 с.
10. Франк С. Сенс життя. *Проблема сенсу в житті української середньовічної філософії* / І. Жеребило. Львів : ЛБІ НБУ, 2004. С. 121–223.

THE INFLUENCE OF M. HEIDEGGER'S DESTRUCTIVE METHODOLOGY ON THE FORMATION OF THE CONSTITUTIONAL ACTIVITIES PROCEDURES

Lydiya Safonik

*Ivan Franko National University of Lviv
Universytetska str, 1, 79000, Lviv, Ukraine
e-mail: lidiyasafonik@gmail.com*

The article defines the conceptual and methodological principles of the analysis of the meaning of life in the context of non-classical philosophical approaches. It is noted that M. Heidegger was embarrassed by the dominance of the traditional-metaphysical approach to the solution of philosophical problems, since totalized verbal-metaphysical practices turned a person away from the searching of the authenticity of human life as to the “truthfulness” of being itself. It was emphasized that M. Heidegger sought to reorient the contemporary philosophical discourse, making it possible for self-constituting existential meanings and creating their own vital senses. In addition it is noted that J. Deleuze’s conceptual and methodological position helped him to find new strategies, interpretations and perceptions of the nature of meaning and sense. In conclusion it is noted that the philosophical positions of M. Heidegger and J. Deleuze demonstrate that the principle of tolerance is based on the structure of human existence, enabling human freedom in the sphere of conceptualization.

The openness of the being is the basis of everyday meanings. The meaning-constituting activity of man means to create vital meanings and mental meanings. The meaning of constituting is the basis for the formation of sensory understanding in the context of non-classical philosophical approaches. Therefore the modern man needs to make an effort to create the meaning of life. In the context of non-classical philosophical approaches, the meaning of life is a discursive phenomenon, in other words, an analytical skill.

Key words: man, methodology, destruction, sense of constitution, meaning, sense.